

RAZSELJEVANJE LJUDI IZ SLOVENSKEGA ETNIČNEGA PROSTORA S POUČENJEM NA ŽIVLJENJU SLOVENCEV NA ŠVEDSKEM

Povzetek. *Množično izseljevanje ljudi iz "slovenskega etničnega prostora" sega v drugo polovico prejšnjega stoletja in je bilo vedno neposredno ali posredno povezano z dogajanjem v evropskem prostoru. Izseljevanje se je pojavljalo z različno intenzivnostjo, v različnih časovnih intervalih, bilo različno usmerjeno in različno pogojeno. Iz pregleda vseh pojavnih različic pa lahko razberemo, da je bilo do konca prve svetovne vojne usmerjeno pretežno v prekomorske dežele, potem pa se postopno preusmeri v države zahodne Evrope – če izvzamemo povojno politično emigracijo, ki se je v veliki meri usmerila v obe Ameriki in Avstralijo. Razmere, v katerih so se izseljenci znašli, so bile odvisne od odnosa, ki ga je imela država priselitve do priseljencev in od posameznih bilateralnih sporazumov in konvencij, ki jih je z njimi podpisovala Jugoslavija. Analiza različnih migracijskih politik po evropskih državah pokaže vso specifičnost uradne švedske politike do priseljencev. Švedska situacija se prav tako razlikuje od situacij v prekomorskih državah, tudi od tistih, ki so podobno kot Švedska uvedle multikulturalno politiko do priseljencev. V ozadju opisa priseljevanja in življenja Slovencev na Švedskem je razvidna tudi omenjena politika.*
Ključni pojmi: *migracije, Švedska, Slovenija*

Odhajanje ljudi iz slovenskega etničnega prostora

Gibanja in procesi v slovenskem etničnem prostoru so bili skozi vso zgodovino povezani in pogojeni z dogajanjem v evropskem prostoru. Ljudje, ki so izhajali iz slovenskega etničnega prostora, so bili bolj ali manj vpleteni v evropske selitvene procese, ne nazadnje tudi v kolonialna osvajanja in s tem v genocid in etnocid nad neevropskimi ljudstvi. Tako je bil tudi velik izseljenski val iz slovenskega etničnega prostora na prelomu stoletja sestavni del evropskega, natančneje slovanskega in mediteranskega vala, ki je začel naraščati v devetdesetih letih 19. stoletja.

Že pred začetkom množičnega izseljevanja iz slovenskega etničnega prostora so ljudje odhajali za delom v avstrijske dežele Avstroogrške, Hrvaško, Slavonijo in

¹ Marina Lukšič-Hacin, doktorica socioloških znanosti, ZRC SAZU.

Srbijo, pozneje pa celo v Romunijo, Bolgarijo in Rusijo. Znano je odhajanje žensk v Egipt, kjer so iskale delo kot dojitelj ali služkinje. Množično je bilo tudi odhajanje rudarjev v Westfalijo in Porenje.²

V drugi polovici devetnajstega stoletja je počasi naraščalo tudi zanimanje za prekomorske dežele. V Južni Ameriki³ so se priseljevali zlasti v Argentino, Brazilijo, Venezuelo in Mehiko (meksikajnarji). Največ ljudi pa se je v tem času selilo v dežele Severne Amerike, Kanado in ZDA, ki so bile od osemdesetih let 19. stoletja do prve svetovne vojne 'Indija Koromandija Slovencev'.

Prva svetovna vojna je zaustavila množično priseljevanje v ZDA, pa tudi sama migracijska politika ZDA je bila že močno restriktivna vse do leta 1921 oz. 1924, ko se je z uvedbo kvotnega sistema množično priseljevanje skoraj povsem zaustavilo.⁴ Po zaprtju ameriških vrat, so se naši izseljenci podali v Kanado in države Južne Amerike.⁵

V letih pred gospodarsko krizo pa so se tokovi selitev naših ljudi postopno preusmerili v Evropo, predvsem v Francijo, Belgijo in na Nizozemsko.⁶ Sem so prihajali tudi naši rudarji iz rensko-vestfalskega področja, kajti Nemčija je bila po vojni močno gospodarsko oslABLJENA.

Svetovna gospodarska kriza, še bolj pa začetek druge svetovne vojne, sta močno posegli v selitve ljudi po Evropi. Divjanje vojne po celi Evropi, taborišča, beg ljudi najprej proti državam zahodne Evrope in potem naprej preko oceana so

² Za izseljevanje v rensko-vestfalsko področje sta značilna dva vala: prvi, ki je bil močnejši, med leti 1880-1888 ter drugi med leti 1903-1906. Po nekaterih ocenah je bilo pred prvo svetovno vojno v tem okrožju že okoli 30.000 Slovencev (Drnovšek 1992, 66-69; Kolar-Dimitrijevič 1980, 259; Makuc 1984, 137).

³ Višek priseljevanja naših ljudi v Brazilijo, Argentino in Venezuelo je bil v letih 1878-1880. Takrat je močno narasla potreba po delovni sili za obdelovanje plantaž in delo v gozdovih. 1878. je v Argentini prišlo do načrtnega spodbujanja naseljevanja (Arhiv ISI, fond Splošno..., M7, Informacija o slovenskem izseljevanju, str. 2; Drnovšek 1993, 120).

⁴ Leta 1921 je bil sprejet zakon, ki je uvedel letno kvoto in višini 3% pripadnikov določene narodnosti, ki je živel v ZDA. Tri leta kasneje mu je sledil Johnson-Reedov zakon (1924). Bil je še bolj restriktiven. Določil je kvoto 2% pripadnikov določene narodnosti po štetju prebivalstva v ZDA leta 1910 (Drnovšek 1992, 197).

⁵ Slovenskega ozemlja, ki je po prvi svetovni vojni pripadalo kraljevini Jugoslaviji, je največje število Slovencev prišlo v Kanado v letih 1924 do 1930 (Arhiv ISI, fond Splošno..., M11, Slovenski izseljenci, str. 2; Genorio 1980, 268-270). V Južno Ameriko, predvsem Argentino in Urugvaj, se je po letu 1922 usmeril val Primorcev, ki so bežali izpod Mussolinijeve nadvlade. V Urugvaj pa je v tem času prišla večina iz Prekmurja, od koder so odhajali zaradi verskih nesoglasij (Arhiv ISI, fond Splošno..., M7, Informacija o slovenskem izseljevanju, str. 15).

⁶ V Franciji naletimo na naše ljudi že pred prvo svetovno vojno, v večjem številu so začeli prihajati po prvi svetovni vojni, v letih 1919-1923. Najprej iz Westfalije, v dvajsetih letih pa tudi iz kraljevine Jugoslavije. Francija je leta 1925 s pomočjo koncesije najemala poljedeljske delavce iz Jugoslavije. V naslednjem letu (1926) se je le-ta razširila tudi na rudarje in industrijske delavce (Kukovica 1985, 182). V Belgijo je prišlo največ Slovencev v letih 1921 in 1922, najprej iz Westfalije in pozneje iz Francije. Neposredno iz Slovenije so se v Belgiji naseljevali šele v letih 1925-1929 (Arhiv ISI, fond Splošno..., M7, Slovenski izseljenci, str. 4 in fond Luksemburg..., Slovenci v Belgiji). Na Nizozemsko so Slovenci prihajali v večjem obsegu v letih 1925-1930 in se v največjem številu naseljevali v holandskem delu pokrajine Limburg. V začetku so prihajali predvsem iz Nemčije, Belgije in Francije, po letu 1927 pa tudi iz Slovenije (Arhiv ISI, fond Luksemburg..., Slovenci v Holandiji: Drenovec 1983, 137).

povzročili močno 'mešanje' ljudi v evropskem prostoru. Temu so se ob koncu vojne in ob blokovski delitvi pridružile še selitve zaradi močne psihoze strahu pred novo politično oblastjo. Prevladuje ocena, da je v tem času naš prostor zapustilo okoli 20.000⁷ ljudi. Nove kolonije so nastale v Argentini,⁸ sledijo pa še ZDA,⁹ Kanada, Avstralija in države zahodne Evrope.

V petdesetih letih, predvsem pa po letu 1963, ko so se odprle jugoslovanske meje (pred tem letom je prihajalo do ilegalnih prehodov meja), se je glavčina preusmerila v države zahodne Evrope.¹⁰ To je čas organiziranih selitev (1965-1975), ki jih je podpirala tudi država. Po konvencijah z nekaterimi državami so posredovanje delavcev prevzeli Zavodi za zaposlovanje. Že 1968. leta (Stare 1973, 214) so začeli ugotavljati, da je potrebno zamejiti odhajanje izobražencev in kvalificirane delovne sile, po katerih je bilo največje povpraševanje. Tako se je politika službe za zaposlovanje spremenila v zavestno zmanjševanje odhajanja omenjene delovne sile. "V okviru tega so se zavodi odločili, da sprejmejo le tiste ponudbe delodajalcev, ki se nanašajo na nepriučene in priučene delavce ter ponudbe, ki se nanašajo na izrazito suficitarne poklice ostalih strokovnih nivojev (Stare 1971, 58). Zavodi so začeli postopno zavračati tudi povpraševanje po tistih profilih, ki so bili doma deficitarni. Kmalu so v tujino posredovali predvsem brezposelne nekvalificirane delavce in resnično suficitarne profile (Župan 1974, 83).

⁷ Podatek o številu ljudi, ki so po drugi svetovni vojni zapustili naš prostor se nahaja v: Arhiv fond Splošno..., M7, "Informacija o slovenskem izseljenstvu, str. 2; Švent 1991, 155.

⁸ Argentina je konec 40. let kot prva država uradno dovolila naselitev slovenskih beguncev in to skoraj brezpogojno. V to državo se je naselila skoraj polovica vseh naših beguncev. Prva skupina je odšla iz italijanskih taborišč že leta 1947. V Argentini so našli na močno podporo in zaščito Peronove oblasti. V tem času je v Argentini že obstajala dokaj organizirana slovenska skupnost, ki so jo v največji meri predstavljali Primorci, ki so se priselili po 1922. Njihov položaj v Argentini je bil v času Perona zelo težak, s prihodom nove slovenske politične emigracije pa se je še poslabšal (Jensterle 1992, 81, 84, 117).

⁹ ZDA so 1949. leta začele sprejemati ljudi iz begunskih taborišč. Begunci (slovenski) so se naselili in v večini primerov ostali v mestih po ZDA, kjer so že bile močne, družbeno razvite slovenske naselbine (Susel 1991, 179). Po 2. svetovni vojni je v migracijski politiki ZDA še vedno veljal kvotni sistem. Šele 1952 je bil sprejet McCarran-Walter Act, ki je uvedel minimalne spremembe sistema kvot, značilnega za migracijsko politiko ZDA po letu 1921. S tem so bili narejeni minimalni popravki tega sistema, tako da je bila določena minimalno dopuščena kvota za priseljence iz Azije, ki je do tedaj sploh ni bilo (Gordon 1964, 102). ZDA so popolno ukinitile kvotni sistem šele leta 1965, ko je bil sprejet nov zakon o priseljevanju. Ta je določal, da se je lahko iz ene države v ZDA letno priselilo 200.000 ljudi (Sulič 1983, 19).

¹⁰ Po gospodarski reformi leta 1965 so se tokovi izseljevanja ponovno vse bolj usmerjali v države zahodne Evrope, ZRN, Francijo, Švedsko, Švico, Italijo itd., in ZRN pa je kaj kmalu postala glavni cilj priseljevanja naših ljudi (Stare 1977, 8). Po ocenah iz leta 1968 je bilo na "začasnem delu v tujini" približno 50.000 Slovencev. Starostna meja se je gibala od 20-40 let (80%) (Šetinc 1968, 33-34). Po popisu prebivalstva iz leta 1971 je bilo takrat v državah zahodne Evrope 70.000 Slovencev (47.000 v ZR Nemčiji, 12.000 v Avstriji, v drugih državah pa po nekaj tisoč). Podatki popisa niso posem natančni, saj so bile v nekaterih primerih v tujini cele družine, popisni materiali pa so zasledovali le osebe, ki so bile aktivno zaposlene in neaktivnih družinskih članov (otroci, gospodinjice, vzdrževane osebe) niso zajeli (Stare 1978, 60). V letu 1990. avtor navaja, da je zadnji popis slovenskega prebivalstva našel 50.000 ljudi na "začasnem delu v tujini" oz. po državah zahodne Evrope: Nizozemska 500, Francija 5 do 6 tisoč, Švica 4 do 5 tisoč, Švedska 4 do 5 tisoč (Prešeren 1990, 204). Pri tem moramo izpostaviti, da je vsaj na Švedskem, kjer je bilo to možno, veliko Slovencev že prevzelo švedsko državljanstvo in jih omenjeni popis ni zajel.

Ljudje, ki so v tem času odhajali, so bili tretirani kot ekonomska emigracija, za katero se je uveljavil poseben (politični) termin 'začasno delo v tujini'. Sama oznaka je želela prikazati, da so ljudje odšli na delo v tujino zgolj začasno in se bodo po krajšem obdobju vrnili. Hkrati se je omenjena oznaka idealno vključevala v migracijske politike takratnih evropskih imigrantskih držav, npr. Nemčije, kjer se je govorilo o gostujočih delavcih (gastarbeiter) ali Francije, kjer so govorili o tujih delavcih (travailleurs étrangers). Na Švedskem pa se je že uveljavil termin priseljenci (invandrare).¹¹ Model začasnega dela v tujini ni bila zgolj politična utvara tedanje domače vladne strukture, ampak tudi praktični interes (potencialni), da bi ljudje v veri v svojo vrnitev, presežek vrednosti vlagali doma (naložbe, gradnje...). Hkrati pa se je uradna politika pokrivala z željami posameznikov ob odhodu, ko so bili prepričani, da odhajajo od doma le za nekaj let in se bodo kmalu vrnili. V tujini naj bi le zaslužili sredstva, ki bi jim izboljšala življenjski standard.

V preteklosti se je v zvezi s Slovenci na Švedskem v Sloveniji uveljavil termin zdomci ali delavci na začasnem delu v tujini. Kako bi to komentirali? Eno ime smo pač mogli dobiti. Z nečim so nas morali poimenovati. To so potem uporabljali mediji, pa tudi ljudje.

Boris Šavs (Lukšič-Hacin 1998, 82)

Švedi so nas takoj sprejeli kot priseljence, ne kot ljudi na začasnem delu v tujini, čeprav mislim, da je veliko ljudi prihajalo sem z željo, da bi bili začasni delavci v tujini. Ta želja je živela zelo dolgo in dokler je živela, se niso vključevali zadosti dobro v švedsko družbo. Mislim pa, da so do sedaj že vsi spoznali, v Evropi, v domovini in tukaj na Švedskem, da so ljudje, ki so ostali tukaj, priseljenci. Mislim da so Slovenci, sploh po petnajstih letih, začeli čutiti, da so priseljenci. To se vidi tudi po tem, ko so začeli sprejemati švedsko državljanstvo. Nekako sentimentalno so ves čas še obdržali svoje državljanstvo. Mislim da niso postali švedski državljani zato, ker je Jugoslavija začela s konflikti, ampak zato, ker so se začeli počutiti kot priseljenci in so imeli željo, da bi tudi z volitvami vplivali na vsa področja na Švedskem.

Alja Öfors (Lukšič-Hacin 1998, 47)

¹¹ Razlika v poimenovanju ljudi, ki so se priselili v različne države zahodne Evrope, nakazuje na razlike, do katerih je prihajalo v odnosu do njih tako v migracijskih politikah kot v samem življenju. To se kaže tudi v principih podeljevanja državljanstva. Predesem v državah zahodne Evrope in v državah, ki jih je zajela anglosaksonska kolonizacija, je prisotna visoka netoleranca in stigmatizacija drugačnosti. Stigmatizacija priseljencev je v teh družbah/kulturah močno povezana s hierarhizacijo ras oziroma hierarhizacijo znotraj bele rase ob upoštevanju predesem religioznega in tudi etničnega ključa. Za razliko od teh družb so nekatera okolja veliko bolj strpna do drugačnosti, npr. nekatere države Latinske Amerike, pa tudi Švedska, kjer se je uveljavil t. i. multikulturalizem.

Že sredi sedemdesetih let se pojavijo dokazovanja, da se predvidena začasnost spreminja v trajno izseljenost. Vsi nadaljni dogodki in rezultati nekaterih raziskav pa so to le še potrjevali.¹²

Položaj naših ljudi je bil različen, odvisno od politike države, v katero so se priselili, in hkrati od mednarodnih odnosov ter posameznih bilateralnih sporazumov, ki jih je v tem obdobju podpisovala Jugoslavija.¹³ Jugoslavija je v šestdesetih letih podpisala s številnimi evropskimi državami Meddržavni sporazum o zaposlovanju in Konvencijo o socialni varnosti. Prvi sporazum o socialni varnosti je bil sklenjen s Francijo 1950. leta, nanašal pa se je predvsem na izseljence, ki so se priselili v Francijo med obema vojnama (Svetek 1971, 48). Temu so v šestdesetih letih sledile še pogodbe z drugimi državami.¹⁴ Med temi državami je bila tudi Švedska. Preden pa bi podrobneje pogledali naseljevanje Slovencev na Švedskem, si oglejmo povojne migracijske razmere v zahodni Evropi.

Migracijske razmere v zahodni Evropi po drugi svetovni vojni

Za povojno izseljevanje v države zahodne Evrope je zelo pomembno leto 1957, ko je bila formirana EGS. Narejeni so bili prvi koraki v smeri nastajanja enotnega trga delovne sile, ki se izteče v sporazum konec šestdesetih let (Rimski dogovor). Konec petdesetih let je pet od tedanjih šestih članic Skupnosti obnovilo svoje gospodarstvo; izjema je bila Italija, ki je bila država izseljevanja in ne priseljevanja (Mesič 1989, 9-10). Šestdeseta leta so čas neoliberalistične migracijske politike v razvitih državah, kar pomeni med drugim tudi politiko odprtih vrat za priseljevanje (Klinar 1985, 6). Temu sledi množično priseljevanje z juga proti severu, ki traja

¹² P. Klinar že leta 1976 ugotavlja, da se doba naših delavcev, začasno zaposlenih v tujini, podaljšuje in ne ustreza planirani politiki o začasnem delu v tujini. Opozarja, da lahko precejšen del naše občasne migracije postane trajen. Pravi, da nekateri rezultati raziskav postavljajo pod vprašanje upravičenost uporabe izraza 'zdomci na začasnem delu v tujini'. Odstotek remigrantov je neustrezno majhen. Pri začasnih migracijah bi se moralo vrniti npr. 1970. leta 65.000 jugoslovanskih migrantov, vrnilo pa se jih je le 20.000 (Klinar 1976, 250-255).

¹³ Slovenija je bila del Jugoslavije in vsi Slovenci, ki so se izselili v tem času, so bili v tujini tretirani kot jugoslovani. Kot je poznano že iz zgodovine, tudi v tem času številne države v popisih niso upoštevale etnične pripadnosti. Upoštevale so nacionalni princip, pri katerem državljanstvo že pomeni narodno pripadnost. Iz tega izvirajo številne težave, ko skušamo ugotoviti število Slovencev, ki se je tedaj izselilo iz Slovenije. Dodatno težavo pa predstavljajo trenutno še nedostopni jugoslovanski arhivi po bivših jugoslovanskih ambasadah.

¹⁴ Do leta 1971 so bili sklenjeni Meddržavni sporazumi o zaposlovanju s Francijo, Avstrijo, Švedsko, Zvezno republiko Nemčijo, Nizozemsko, Belgijo, Luksemburgom in Avstralijo. Z vsemi so bile sklenjene tudi konvencije o socialni varnosti (Stare 1970, 51). Do leta 1975 je bil sklenjen Meddržavni sporazum o zaposlovanju še z Novo Zelandijo (Župan 1974, 84), do leta 1978 pa so bili podpisani Sporazumi o socialni varnosti s 16 državami (Svetek 1977, 108). Dvostranski sporazumi o socialni varnosti so delavcem zagotavljali "enako obravnavanje z delavci države soprodpisnice sporazuma, prosto izplačevanje dajatev iz ene države v drugo, varstvo družinskih članov, ki ostanejo v domovini, v breme države-soprodpisnice sporazuma, izplačevanje otroških dodatkov, tudi otrokom, ki živijo v domovini; skratka gre za pravno združitev teritorijev obeh držav na področju socialne varnosti, ki se za to področje smatra kot enotno." (Svetek 1977, 108).

do sedemdesetih let. 1968. leta je bil znotraj Evropske skupnosti sprejet Rimski dogovor,¹⁵ ki je zaostрил razlikovanje med priseljenci.¹⁶ V začetku 70. let je bilo v zahodni Evropi zaposlenih okoli 6 milijonov tujih delavcev in z njimi je tam živelo prav gotovo še takšno število ostalih družinskih članov (Mesić 1988, 317). Leta 1973, po gospodarskem razcvetu in množičnih migracijah, pride do naftne krize, ki je pustila globoke gospodarske posledice. V nekem smislu že lahko govorimo o začetku gospodarske recesije. V novih razmerah je 'gastarbeiterski model' v zahodnoevropskih državah prenehal funkcionirati. Aktualna migracijska situacija se izraža preko trga dela, pravnega statusa, vračanja in reintegracije ter socialno-pravnega položaja prve in druge generacije migrantov. Vsa nadaljnja migracija je v celoti pogojena s potrebami držav priseljevanja. Po letu 1973/74 narašča število priseljencev le še zaradi združevanja družin, naravnega prirastka in ilegalnih migracij. Že 1974/75 pride do radikalnega obrata v migracijski politiki držav priseljevanja in do zaustavljanja nadaljnega pritoka tuje delovne sile. V naslednjih letih zasledimo predvsem t.i. družinsko imigracijo (Heršak 1985, 9-11; Mesić 1989, 11; Mesić 1988, 371, 372). Konec 70. let se začnejo prizadevanja, da bi se priseljenci, ki so ostali, integrirali v novo družbo oz. integracijska migracijska politika.¹⁷ Spremembe v migracijskih politikah zahodnoevropskih držav so povsem izničile model t.i. 'začasnega dela v tujini'. Presekale so 'kroženje' delavcev med imigrantsko in emigrantsko državo ter jih na nek način izenačile s pogoji izseljencev, kakršne poznamo iz preteklosti.

Že v 60. še bolj pa v 70. letih, po omenjeni naftni krizi, se v državah priselitve krepijo neokonservativizem, nova desnica in desni radikalizem, v življenju ljudi pa je vse bolj prisotna ksenofobija.¹⁸ Ta pojav zasledimo tako v zahodnoevropskih državah kot v ZDA. Še veliko bolj so bili zaskrbljujoči rezultati javnomnenjskih raziskav o odnosu domačinov do tujih delavcev (Klinar 1976, 254, 278), ki kažejo, da domačini niso bili naklonjeni priseljencem in njihovi asimilaciji. Za evropske migracije v osemdesetih letih se je uveljavil izraz 'migracije v kriznih razmerah'. Neoliberalistična migracijska politika iz šestdesetih in začetkov sedemdesetih let

¹⁵ Skupnost je s tem vzpostavila skupni trg delovne sile, kar pomeni svobodno selitev in enakopravnost pri zaposlovanju državljanov članic EGS v drugih državah EGS. S sprejemom sporazuma znotraj EGS o 'notranjih migracijah', se je položaj 'zunanje migracije' slabšal in zaostroval, poleg tega pa vprašanje o državljanstvu za 'notranjo migracijo' izgublja na pomenu (Mesić 1989, 10-15).

¹⁶ The Economic London opozarja na dvojna merila, ki se uporabljajo za delavce iz EGS na eni strani in na drugi strani za severne Afričane, Špance, Turke, Portugalce, Grke, Jugoslovane, ki so zunaj evropske skupnosti (Klinar 1976, 254).

¹⁷ Načelo integracije pomeni opuščanje ideje o prisilni asimilaciji (npr. Francija) ali nujni vrnitvi (prim. Nemčije). V ta kontekst sodi tudi združevanje imigrantskih družin, dvojezično šolanje imigrantskih otrok, dopuščanje nekaterih političnih dejavnosti imigrantov, razvijanje imigrantskih etničnih skupnosti (Klinar 1985, 14). Vendar pa na ta način poteka tiha asimilacija, ki je lahko učinkovitejša od prisilne (Klinar 1986, 17-20).

¹⁸ Ksenofobija se ne pojavlja le zaradi ekonomske krize in nezaposlenosti, ampak izhaja tudi iz strahu pred "tujim" ter je različno vsajena v kolektivne (klanske) zavesti. Strukturalna diskriminacija -proizvaja jo sama oblast-desnoradikalne ideje in na njih zasnovana gibanja pa ustvarjajo družbeno klimo, v kateri so tujci 'krivi za vse', so neke vrste dežurni krivci (Mesić 1988, 375).

se je umaknila politiki integracije, vzporedno z njo pa so se pojavile številne 'prisilne remigracije' (Klinar 1985, 14). Krepi se etnična stratifikacija.

V primerjavi s slovenskimi izseljenci, ki so živeli v državah zahodne Evrope, je bil položaj tistih, ki so bili na Švedskem zgolj posredno vezan na opisane razmere, saj Švedska ni bila članica EGS, hkrati pa je položaj slovenskih (jugoslovanskih) delavcev urejala konvencija, o kateri sta se dogovorili obe državi leta 1968 (Svetek 1968, 42-43), jo 1969. ratificirali in jo dopolnili leta 1978. (Hribar 1993, 11).¹⁹ V letu 1989 so se pripravljale nove spremembe in izboljšave, vendar pa konvencija ni bila ratificirana pred gibanji in dogodki za osamosvojitve Slovenije in so na koncu vsi novi dogovori propadli.²⁰ Z osamosvojitvijo Slovenije so bili Slovenci na Švedskem kar nekaj časa v negotovem položaju. Prav tako pa se je situacija spremenila glede švedskega članstva v zdaj imenovani Evropski uniji, saj je Švedska postala njena članica. Ljudje se bojijo, da se bo s tem tudi na Švedsko vneslo normativno razlikovanje med priseljenci iz držav članic in priseljenci, ki prihajajo iz drugih držav.

"V bodočnosti bodo na Švedskem obstajale tri vrste priseljencev: priseljenec s švedskim državljanstvom, priseljenec brez švedskega državljanstva iz države EU in priseljenec brez švedskega državljanstva iz države izven EU, takoimenovane tretje države." (Pišler 1993, 5)

Slovenci na Švedskem²¹

Slovenci so odhajali na Švedsko predvsem po drugi svetovni vojni, točneje od začetka šestdesetih do začetka sedemdesetih let. Pozneje so tja odhajali le posamezniki. Švedska je bila med vojno nevtralna. Vojna vihra se je ni neposredno dotaknila, ampak se je v tem času gospodarsko zelo razvila, še bolj pa po koncu

¹⁹ O tem, kdaj so bile sprejete spremembe konvencije najdemo dva podatka. Eden je naveden v tekstu, drugega (1979) pa najdemo pri R. Leskovicu (1990, 38).

²⁰ Švedska se ni sklenila socialne konvencije s Slovenijo, uporablja še vedno določbe bivše Jugoslavije. Po informacijah bo Slovenija prevzela in podpisala konvencijo o socialni varnosti bivše Jugoslavije, toda pozabljeni so vsi predlogi za spremembo omenjene konvencije, ki so bili doseženi po letu 1980. in predloženi švedskim in takratnim jugoslovanskim oblastem 1989 (...). Največja pomanjkljivost obstoječe konvencije je v pogledu zdravstvenega zavarovanja v času bivanja v domovini. (...) Slovenski in švedski državljani, ki so zavarovani po švedskih predpisih, morajo v času bivanja v Sloveniji sami plačati zdravniške usluge, če pa gredo v Italijo ali Avstrijo plačajo zdravstvene usluge socialni organi teh držav, ker ima Švedska z njimi ustrezno konvencijo." (Hribar 1993, 11).

²¹ Med prvimi, ki so prišli s slovenskega etničnega prostora na Švedsko so bili prav gotovo protestanti. V času, ko je močna protireformacija zajela notranjo Avstrijo in s tem tudi slovensko etnično ozemlje (koncem sedemdesetih let 16. stoletja) in pognala v beg številne protestante so se le-ti razpršili po severni Evropi in prišli vse do skandinavskih dežel. Pričujoči del o Švedski pa je usmerjen predvsem na razmere med slovenskimi priseljenci po drugi svetovni vojni.

vojne, ko je bil večji del evropskih držav razrušen. Tako je v šestdesetih letih v številnih gospodarskih sektorjih močno potrebovala delovno silo.²²

"Se še spominjate, kako je bilo, ko smo prihajali na Švedsko v šestdesetih letih? Ko je vsa Evropa dvigovala življenjsko raven in je tukaj manjkalo le delovne sile, so nas sprejemali z odprtimi rokami. Kdo se ne bi veselil izučeni rokodelcev, izobraženih mladih ljudi, ki so prišli s svojim v domovini plačanim znanjem! Bilo je prostora povsod: po tovarnah, v obrtniških dejavnostih, po uradih, na univerzah... Začetne tečaje švedščine so mnogi opravili kot pomivalci v restavracijah, katerih lastniki so danes. (...) Iz sobic smo se preselili v svetla stanovanja, v lastne hiše, kakor hitro so nas ponesle peruti. Ker so priseljence zaradi pridnosti cenili povsod, ker nam je bil naklonjen tisk in vsa družba, smo se kmalu počutili doma. (...) Minila so šestdeseta, prišla sedemdeseta, osemdeseta... Švedska je sprejemala vse manj ekonomskih priseljencev, število političnih priseljencev - beguncev pa je naraščalo. Prihajali so Grki, Čilenci, Kambodžani, Asirci, Sirianci, Eritrejci, Iranci. Ekonomski priseljenci so se takoj vključili v družbo - begunci so več let prisiljeni ždeti v posebnih naseljih. Običajni priseljenci služijo denar in plačujejo davke - begunci so brez dovoljenja za delo in dobivajo od države podporo. Ekonomski priseljenci nimajo nikoli dovolj časa - begunce uničujejo brezdelje in čakanje na dovoljenje za bivanje..." (Oförs 1989, 6).

V januarju 1971 je bilo na švedskem registriranih 17.710 jugoslovanskih delavcev. Ob oceni vseh ljudi iz Jugoslavije, ob upoštevanju žena, otrok in staršev, naj bi se to število dvignilo na 40.000. Leta 1967 je bila na švedskem narejena raziskava, ki pravi, da je v številu vseh priseljencev iz Jugoslavije na Švedskem 10% Slovencev. Izhajajoč iz tega avtor pravi, da je na Švedskem 4.000 Slovencev (Jermol 1971, 66). Avtor pri tem ne upošteva dejstva, da je bil koncem šestdesetih višek izseljevanja iz Slovenije. Ta val se je postopno ustavljal v sedemdesetih tja do 1975. I. Zato predstavljeno sklepanje temelji na prevelikem tveganju, ko jemlje stanje pred letom 1967 kot kriterij za ocenjevanje razmer v sedemdesetih. Dve leti pozneje M. Šenkova za razliko od M. Jermola navaja, da živi in dela na Švedskem 6 700 Slovencev (Šenk 1973, 258). Podobno oceno navaja tudi L. Tertinek (Tertinek 1973, 252). Popis prebivalstva v Sloveniji v začetku devetdesetih pa kaže, da je na Švedskem okoli štiri tisoč Slovencev (Prešeren 1990, 204). Ta podatek moramo nujno popraviti z dejstvom, da je v obdobju od naselitve pa do devetdesetih let veliko Slovencev sprejelo švedsko državljanstvo in jih omenjeni popis ni več zajel - nekateri pa imajo dvojno državljanstvo. Tako bi lahko rekli, da verjetno bolj držijo

²² V tem času na Švedsko niso prihajali samo Slovenci in Jugoslovani, ampak tudi sami Skandinavci (največ Finci, potem Norvežani in Danci) Nemci, Čehi, Poljaki, Italijani, Španci, Portugalci, Grki, Turki. Veliko ljudi je prišlo iz azijskih, afriških in latinsko ameriških držav (Tertinek 1973, 252) Kot zanimivost naj povemo, da je bila Švedska še na prelomu stoletja država izseljevanja, ko so ljudje odhajali predvsem preko oceana. To se še danes čuti v odnosu Švedov do ZDA, podobno kot še danes velja med Slovenci stereotipna predstava o Ameriki - deželci, kjer se 'cedita mleko in med'.

ocene raziskav iz sedemdesetih let, ki navajajo število od 6000 do 7000. Tudi med samimi izseljenci se je uveljavila ocena, da jih je na Švedsko prišlo od šest do sedem tisoč (v prvi generaciji). Številni so se pozneje vrnili domov. Tisti, ki so ostali, pa so na Švedskem ustvarili družine in imajo danes že vnuke (tretja generacija). Sami Slovenci na Švedskem ocenjujejo, da jih je v vseh generacijah, vključno s tistimi, ki so zamenjali državljanstvo, od deset do dvanajst tisoč.

Slovenci so se po Švedski precej raztepli, vendar pa lahko rečemo, da se jih je večina naselila v južnem delu, predvsem v pokrajinah Götalanda in Svealanda in to predvsem v industrijskih središčih in obmorskih mestih (ladjedelnice), kjer je bila velika potreba po delovni sili. Za razliko od ostalih jugoslovanskih delavcev so se naselili zelo razpršeno in se skušali čimprej vključiti v švedski način življenja, čeprav so hkrati še vzdrževali medsebojne stike v privatnem življenju (predvsem društveno življenje in srečanja čez vikende). F. Stare (1970, 52) navaja, da je bilo v primerjavi z drugimi evropskimi državami za Švedsko značilno, da je sprejela manjše število naših delavcev, vendar pa je bilo med njimi največ visoko kvalificiranih delavcev in delavcev z akademskimi poklici.²³

V šestdesetih letih, ko so se Slovenci že v večjem številu podali na Švedsko, leta še ni imela uradne priseljske politike.

No, recimo, včasih, takrat, ko sem jaz prišel, Švedska takorekoč ni imela politike za priseljence, ampak si prišel sem tako, kot bi šel iz Ljubljane v Izolo. Na policijski postaji, si se prijavil, kje stanuješ in kje delaš. To so oni zapisali. Šele čez eno leto ali dve je prišlo do tega, da smo dobili delovna dovoljenja, prej pa to ni bilo potrebno. Takrat je priseljenec, pa naj je bil to Šved iz Malmöja ali pa kdo iz juga Evrope ali od drugje, šel na policijsko postajo, kjer se je to urejalo. Takrat ni bilo še nič, ni bilo socialnih podpor za priseljence. Ko si prišel, si dobil delo, stanovanje in si živel kot navaden državljan z vsemi pravicami kot Švedi. To je bilo zelo dobro. Ko pa so pričeli ustanavljati državne institucije za priseljence - to je bila napaka - se je pojavil odpor domačinov do tujcev. Le-ti so zdaj prihajali v drugačnih oblikah. Uslužbenci tega še danes ne obvladajo, ker to pač tudi ni možno, saj ne poznajo vseh ljudi. Švedi ne poznajo ljudi, ker nimajo izkušenj. Zato še danes ne znajo oceniti, zakaj ljudje, ki prihajajo na Švedsko, dejansko prihajajo sem. Tu prihaja do velikega nesporazuma oz. nesporazumov pri priseljskem vprašanju - o tem bi lahko še pa še govorili, ker je situacija zelo zapletena. Bila pa je napaka, da so za to ustanovili državno institucijo. Še vedno bi morali to urejati, obvladati lokalni policaji, stražniki, ker bolj poznajo človeka kot psiholog. Izkušen policaj pozna barabo in kurbo. Ta zna oceniti in ima tudi socialni občutek, da človeka ne zapre takoj, pač pa mu tudi pomaga. No, čim pa nastanejo institucije, se pojavijo papirji, zadeve se razrešuje v pisarnah in se ljudi, ki

²³ Pri tem moramo upoštevati, da podatke povzemamo po raziskavah, ki so bile narejene v začetku sedemdesetih let, ko se je kategorijo visoko kvalificiranih delavcev (v Sloveniji oz. Jugoslaviji) drugače opredeljevalo kot danes. Prav tako je bila zahtevana nižja izobrazbena raven za akademske poklice.

se jih obravnava, ne pozna, ne sreča, nikoli se jih ne vidi. Ti ljudje po svoje delajo, lahko oblasti lažejo, jo prevarajo, prevarajo zakone, itd. Položaj tujcev na Švedskem je zdaj precej 'klavrn'.

Boris Šavs (Lukšič-Hacin 1998, 71-72)

Šele leta 1969 je bil formiran Državni zavod za priseljence (Statens Invandrarverk - SIV). To je čas, ko so se priseljenci že organizirali in začeli ustanavljati priseljske zveze po nacionalnem ključu. Tega leta je bila ustanovljena tudi Jugoslovanska zveza (Leskovec 1990, 5). Pri Slovencih pa se v tem času pojavi prvo samostojno slovensko kulturno društvo v Landskroni. Morda je bila ustanovitev državnega zavoda za priseljence potreba in odgovor uradne državne politike na organiziranje priseljencev.

Državni zavod je prevzel centralno vlogo in odgovornost za priseljence. Obračal se je predvsem na centralne priseljske organizacije. Pozneje je po vzpostavljeni mreži potekalo tudi financiranje aktivnosti zvez in društev, kar pomeni, da so neorganizirani priseljenci izpadli.²⁴ "Sredstva, ki jih je SIV dajal za delo Zveze, so bila v začetku namenska, se pravi, da je Zveza dobila določen del dotacij za administracijo, del preostalih sredstev pa je bil določen za centralne aktivnosti. SIV je tudi zahteval, da ima Zveza določene službe: organizacijskega in ekonomskega sekretarja, hkrati pa je seveda zahteval vpogled v poslovanje." (Leskovec 1990, 5).

Leta 1975 je švedski parlament potrdil glavna načela priseljske politike, ki bi jih lahko strnili v pojme: enakost, svobodna izbira in sodelovanje. Po tem je prišlo do večje finančne pomoči društvom priseljencev, ki so delovala kot kulturna društva, za radio, televizijo, izdajanje kulturnih in informativnih časopisov. Pomoč so dobile vse organizacije, ki so skušale svojo kulturo predstaviti švedski sredini in podpirale zблиževanje med priseljenci in Švedi. V začetku sedemdesetih je bil ustanovljen tudi Parlamentarni priseljsko-politični komite (IPOK),²⁵ ki je imel nalogo, da analizira rezultate švedske priseljske politike in na njeni osnovi predlaga izboljšave. Leta 1981 je Zveza švedskih občin dala občinam priporočilo in

²⁴ "Vedno bolj se uveljavlja stališče, da bo družba pomagala samo tistim priseljencem in manjšinam, ki se same trudijo za narodnostni in kulturni obstoj. Torej priseljenci kot so Nemci, Danci in Norvežani, ki niso organizirani in ničesar ne napravijo za svojo ohranitev kot jezikovne in kulturne skupine, ne morejo računati na družbeno pomoč." (Hribar 1984, 7).

²⁵ Leta 1980 je dobil IPOK "nalogo, da preišče, kakšna je situacija priseljencev na Švedskem. V komiteju so bili tudi predstavniki priseljskih organizacij. Po štirih letih dela je komitej izluščil nekaj tehtnih predlogov:

- tisk, radio in TV naj posvetijo več prostora priseljencem; poudarek na prenosu kulturnega bogastva iz dežel priseljencev naj bo večji;

- možno naj bo dvojno državljanstvo po desetih letih bivanja na Švedskem, brez zahteve izpisa iz starega državljanstva;

- pravice priseljencev na področju socialnega zavarovanja in pokojnin naj se izenačijo s pravicami Švedov. Pravica do pokojnine naj ne zapade, če se tuji državljan preseli v staro domovino in nato zopet na Švedsko.

Toda švedske oblasti niso sprejele niti enega teh predlogov." (Leskovec 1990, 5)

smernice za dodeljevanje pomoči priseljskim organizacijam.²⁶ Le-te so morale izpolnjevati predpisane pogoje,²⁷ če so hotele dobiti finančno pomoč. Na nek način je bila pomoč namenska in to predvsem kot začetna pomoč, pomoč za dejavnost in pomoč, vezana na posamezne projekte. Višina sredstev, ki so jih organizacije dobile na ta način je bila različna po občinah in odvisna od politike in ekonomske moči posameznih občin. Poleg občinskih dotacij moramo omeniti tudi okrajne. Le-te se nanašajo na okrajne organizacije - od vseh priseljencev so bili na ta način organizirani le Jugoslovani in Finci - če izpolnjujejo predpisane pogoje.²⁸ S tem je bila v veliki meri financirana tudi mladinska dejavnost na regionalni ravni. Poleg občinske in okrajne ravni financiranja, je bila še državna raven. Državni zavod za priseljence (SIV) je dodeljeval finančno pomoč zvezam priseljskih organizacij²⁹ in to namensko za osnovno dejavnost (za delo sekretariata, nujne sestanke, skupščine in konference). Državni zavod za mladino je financiral mladinsko dejavnost. Potem so tu še Svet za pomoč informativnim listom (priseljski informativni listi) in Državni zavod za kulturo. Slednji je na državnem nivoju sofinanciral kulturne festivale, srečanja, tiskanje knjig in kulturne časopise³⁰ (Hribar 1984, 7-8).

Leta 1986 je SIV spremenil načela financiranja zvez. Sredstva niso več namenska, ampak so vezana na število članstva. Minimalno število potrebno za dotacijo je 1000 članov, ki so plačali članarino (individualno in ne družinsko). Priseljske zveze so glede na plačano članarino dobile od države določeno denarno pomoč. S tem denarjem so prosto razpolagale (Leskovec 1990, 5).

Poleg sofinanciranja socialno-kulturne dejavnosti priseljskih organizacij na različnih ravneh, je švedska država podpirala tudi ustanavljanje radijskih in televizijskih oddaj za priseljence v njihovih jezikih. Za priseljence, ki so prišli v

²⁶ Naj opozorimo, da tu ni šlo za financiranje zvez, pač pa njihovih osnovnih organizacij ali drugih kulturno-socialnih organizacij, ki se niso združevale v okrajne organizacije ali zveze. Prve pa so bile dodatno financirane na okrajni in državni ravni. Pri Slovencih so recimo na tej ravni dajala vloge za finančno pomoč društva, pa tudi posamezne organizacije ali sekcije, ki so se lahko ustanovile v okviru društva (folklor, pevski zbori, dramske sekcije). Lahko pa so bile to tudi čisto samostojne organizacije - mimo društev.

²⁷ Opravljati morajo dejavnost splošnega pomena. Njihovo delovanje mora biti socialno in kulturno, ne pa strankarsko-politično. Vsaj polovica članov mora biti iz vrst priseljencev. Vsaka organizacija mora imeti svoj statut. Delovanje mora biti posvečeno priseljemcem in mora temeljiti na demokratičnih načelih (Hribar 1984, 7).

²⁸ Na osnovi priporočil in smernic Zveze švedskih okrajev se financira okrajne organizacije, ki imajo vsaj 300 članov starih od 7 do 24 let in da so njeni člani (društva) iz vsaj 1/3 občin v okraju (Hribar 1984, 7).

²⁹ Te subvencije so bile dodeljene le zvezam. Zveze so povezovale različne osnovne in regionalne organizacije.

³⁰ Kot bomo videli pozneje, je bil iz tega naslova dolgo časa financiran tudi osrednji časopis slovenskih društev na Švedskem *Naš glas*. Prav v letu 1995, ko sem na Švedskem opravljala raziskavo, pa je *Naš glas* to dotacijo izgubil. Utemeljitev ukinitve financiranja se je nanašala predvsem na dejstvo, da je *Naš glas* časopis slovenskih priseljskih društev na Švedskem (in mora biti po tem ključu tudi financiran) in ne samostojen kulturni časopis.

sedemdesetih, je bil organiziran tečaj učenja švedskega jezika.³¹ Prav tako so v sedemdesetih letih začeli vključevati učenje maternega jezika v programe švedske šole. Jezik so poučevali učitelji, ki jih je potrdila in zaposlila Švedska.

Priseljenci, tuji brez švedskega državljanstva, so 1976 dobili pravico, da sodelujejo na volitvah za občinske in okrajne skupščine. Volilno pravico so dobili tisti, ki so bili v evidenco prebivalstva vpisani najkasneje 1.11.1976 ali so živeli na Švedskem zadnja tri leta in so do volitev dopolnili 18 let. Številne občine so organizirale informativna srečanja, kjer so priseljenecem razložili švedski sistem, pristojnosti občin in okrajev in sam sistem volitev (Volitve so pred nami 1979, 10-11; Kragelj 1976, 216; Starc 1977, 281).

Kot smo že dejali, je veliko Slovencev prišlo v času, ko Švedska še ni imela uradne priseljenke politike. Ni bilo Državnega zavoda za priseljence (SIV). Učenje švedskega jezika je bil problem posameznikov in ni še bilo organiziranih tečajev za priseljence. Prav tako pa še ni bilo Konvencije o socialnem zavarovanju ali Meddržavnega sporazuma o zaposlovanju med Jugoslavijo in Švedsko. Leta 1967 je bil najprej podpisan Meddržavni sporazum o zaposlovanju (Starc 1977, 11), 1969. pa je bila podpisana Konvencija o socialnem zavarovanju. Podpisana Konvencija je bila specifična glede na ostale konvencije, ki jih je Jugoslavija podpisala z večino evropskih držav. Podobnosti pa lahko najdemo med sporazumi s Švedsko, Švico in Norveško. S temi državami je bilo dogovorjeno načelo samostojnega odmerjanja dajatev. "Zaradi posebnosti švicarskega in švedskega sistema socialnega zavarovanja namreč ti dve državi ne prištevata tudi jugoslovanske pokojninske dobe, s tem pa je hkrati izpolnjen tudi pogoj za uveljavitev podaljšanega jugoslovanskega invalidskega in pokojninskega zavarovanja, če se zavarovanec za to odloči." (Svetek 1974, 80-81).

Leta 1978 je bila konvencija dopolnjena, a še vedno niso bile odpravljene vse pomanjkljivosti. Največja pomanjkljivost se nanaša na zdravstveno zavarovanje v času bivanja v domovini. V primeru bolezni morajo delavci, ki so zaposleni na Švedskem, sami plačati stroške zdravstvenih uslug. Stroške lahko zmanjšajo le s potovalnim zavarovanjem sklenjenim na Švedskem (Hribar 1993, 11; Leskovec 1990, 38).

Meddržavni sporazum o zaposlovanju in Konvencija o socialnem zavarovanju sta tako le delno pravno uredila položaj slovenskih delavcev na Švedskem. Ostalo pa je še veliko odprtih vprašanj in nerešenih situacij. Poleg zaposlitve pa so se Slovenci tudi drugače postopno vključevali v švedski način življenja oz. švedski vsakdan.³² Omenili smo že, da so se Slovenci razkropili na različne konce in se niso

³¹ "Vsa večja podjetja so in še organizirajo za priseljence brezplačne tečaje švedskega jezika, večkrat tudi v plačanem delovnem času. Učitelji so bili v glavnem Švedi in Slovenci smo se učili jezika skupaj s Španci, Italijani, Grki, Turki in drugimi. Ni bilo lahko, toda šlo je." (Tertinek 1973, 254).

³² Podatke o organiziranosti Slovencev na Švedskem, ki sledijo in niso posebej označeni, sem črpala iz arhivskega gradiva, ki je v lasti društev slovenskih izseljencev v Stockholmu, Göteborgu in Landskroni. V Landskroni se nahaja tudi delni arhiv Koordinacije slovenskih društev, ki je bila del Jugoslovanske zveze, in nove krovne organizacije Slovenske zveze (od izstopa društev iz Jugoslovanske zveze). Fotokopije omenjenih dokumentov so del arhiva Inštituta za slovensko izseljenstvo pri Znanstveno raziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Nadaljnji vir informacij je bilo glasilo slovenskih društev na Švedskem *Naš glas in nekaj številke Svobodne misli*. Tudi te so del omenjenega arhiva.

strnjeno naseljevali. Morda je bil tudi to vzrok, da je bilo prvo društvo organizirano v Landskroni (1969), ki je relativno manjše naselje in zato razpršenost ni bila tako velika. Temu je v začetku sedemdesetih let sledil val ustanavljanja društev po drugih krajih, kjer se je naselilo večje število Slovencev. Leta 1971 je bilo v Göteborgu ustanovljeno Združenje Jugoslovancev in kot del društva "Slovenski kotiček", ki pa je ostal le na papirju. Marca 1972 je bilo ustanovljeno Slovensko društvo v Stockholmu. Istega leta je bilo ustanovljeno društvo Slovenija v Eskilsuni. Februarja 1973 je bil ustanovni občni zbor Slovenskega kulturnega društva "France Prešeren" v Göteborgu. Decembra 1973 je bilo ustanovljeno še eno društvo v Landskroni, ki se je poimenovalo Kulturno prosvetno društvo Slovenija (tako sta nekaj let tu delovali dve društvi, ki pa sta se novembra 1977 združili v enotno društvo Lipa). Ustanovljena so bila še: društvo Slovenska skupnost v Köpingu, Slovenija v Olofströmu, Planika v mestu Malmö, Slovensko kulturno društvo "Ivan Cankar" v Halmstadu, društvo Savinja v Jönköpingu (zaradi premajhnega števila članov je delo kluba postopno zamrlo). Najmlajše društvo Slovencev na Švedskem pa je Slovensko-švedsko društvo v Helsingborgu, ki je nastalo 1991. leta.

Vsa društva so opredeljena kot kulturna. Njihov glavni cilj je gojiti slovensko kulturo, slovensko besedo in jo prenesti na naslednje rodove. Za ustanovni občni zbor je bilo nujno pridobiti komunalno (občinsko) dovoljenje, pripraviti članske izkaznice in oblikovati društveni pravilnik oz. statut. Celotno gradivo je moralo biti tudi prevedeno v švedski jezik.

Po letu 1981, ko je Zveza švedskih občin dala občinam priporočilo in smernice za dodeljevanje pomoči priseljenkim organizacijam, je bil eden od pomembnih kriterijev dejavnost splošnega pomena. Delovanje društev naj bi bilo socialno in kulturno, ne pa strankarsko-politično. Vsaj polovica članov je morala biti iz vrst priseljencev. Vsaka organizacija je morala imeti svoj statut. Delovanje je moralo biti posvečeno priseljencom in temeljiti na demokratičnih načelih (Hribar 1984, 7). Poleg tega v gradivu zasledimo informacijo, da je bilo določeno minimalno število članstva, to je 25 članov, da je društvo lahko formalno obstajalo (Kramaršič 1983, 5). Poleg formalnega priznanja pa so si morala društva zagotoviti tudi prostore, v katerih bi se njihovi člani lahko redno srečevali. Marsikje so dobili od občine v najem prostore in jih s prostovoljnimi delom preuredili, da so bili primerni za delovanje različnih sekcij.

Vzporedno z nastajanjem posameznih društev se je pojavila težnja po medsebojni povezavi. Tako je v letu 1975 prišlo v Stockholmu do prve konference slovenskih društev na Švedskem in do ustanovitve Skupnosti slovenskih društev. Že naslednje leto (1976.) so jo (ob priliki Slovenskega festivala v Stockholmu) preimenovali v Koordinacijski odbor slovenskih društev³³ (Kragelj 1975, 22; Pišler

³³ Koordinacijski odbor slovenskih društev so skušali še dvakrat preimenovali. Prvič leta 1979, ko so ga skušali preimenovali v *Interesno skupnost slovenskih društev na Švedskem* (Jakše 1979, 4), a se naziv ni obdržal, saj v gradivu še naprej srečujemo *Koordinacijo*. Naslednje preimenovanje je bilo 1984., ko je bil v predlogu novega statuta predviden naziv *Združenje slovenskih društev na Švedskem*. S tem naj bi društva, ki so delovala v okviru Jugoslovanske zveze, dobila samostojnejši status (*Koordinacija* 1984, 30). Vendar tudi ta predlog ni bil sprejet. Tako se je naziv *Koordinacijski odbor slovenskih društev na Švedskem* ohranil vse do izstopa društev iz Jugoslovanske zveze, ko je bil ukinjen in je bila namesto njega ustanovljena *Zveza slovenskih društev na Švedskem*.

1996, 6). Kmalu po ustanovitvi se je Koordinacijski odbor priključil Jugoslovanski zvezi³⁴ in preko tega so vsa slovenska društva postala njen del. Priključitev je bila v veliki meri posledica praktičnega interesa, vezanega na način financiranja delovanja priseljskih organizacij s strani švedske države. Podrobnejša analiza bi morda odkrila tudi ideološke razloge (to je zgolj nepotrjena domneva avtorice), vezane na ideologijo bratstva in enotnosti, ki je ta čas prežemala Jugoslavijo. Organizacijska struktura Jugoslovanske zveze je bila tako zastavljena, da so njeni člani lahko kandidirali za finančna sredstva na vseh pravno vzpostavljenih ravneh švedske države (občina, okraj, država). Kot smo že omenili, so na občinski ravni dobivala neposredne finančne dotacije društva in druge kulturne organizacije, na okrajni okrajne organizacije in na državni ravni (SIV) je bila financirana Jugoslovanska zveza. Po letu 1986, ko je SIV spremenil načela financiranja zvez in sredstva niso bila več namenska pač pa vezana na število članstva, je vodstvo Jugoslovanske zveze interno delilo sredstva po lastnih kriterijih, ki niso upoštevala številčnosti posameznih društev. Prav delitev finančnih sredstev med posameznimi koordinacijami v Jugoslovanski zvezi je bila med glavnimi vzroki za močne spore in izstop Makedoncev in Slovencev iz nje. Prva nesoglasja so se začela že sredi osemdesetih let, z leti pa so se le še stopnjevala. Tako v eni od številčk Našega glasa iz leta 1988 lahko preberemo:

"Jugoslovanska zveza se obnaša kot tiranska mačeha, ki s tolsto zadnjico sedi na denarnih sredstvih, katere je dobila od Švedov in ki so namenska. Čepi na njih, kot da jih je sama prigarala ali pa si jih pritrgala od ust in žuga poredni pastorki Sloveniji, ki bi rada - pomislite - imela čisto zase mini mladinski festival, kjer bi zapela in zaplesala po svoje..." (Redakcija NG 1988, 9).

Slovenci niso bili edini, ki so se znašli v tem položaju. Podobno je bilo z makedonsko koordinacijo in njenimi društvi. Kot reakcija na nastali položaj, iz katerega ni bilo poti, je Makedonska koordinacija izstopila iz Jugoslovanske zveze, ko so predstavniki društev na občem zboru koncem leta 1989. še enkrat v celoti podprli resolucijo.

"Koordinacijski odbor makedonskih društev je na svojem občnem zboru lansko leto sprejel resolucijo, v kateri zahteva pravičnejšo delitev sredstev, ki jih dobiva Jugoslovanska zveza za svoje delovanje. Le-ta dobiva od SIV (Statens Invandrarverk) 1 196 000 kr. Po 9.členu pravilnika o dotacijah priseljskim organizacijam bi MKO moral dobiti od te vsote 265 000 kr, dobi pa le 19 000kr. Za primerjavo: KO slovenskih društev dobi 16 000 kr. MKO ima približno 3500 članov, slovenski KO pa okrog 900 članov." (Pišler 1989, 39)

³⁴ Jugoslovanska zveza je 1984. leta, v času 9. skupščine, združevala 120 društev različnih jugoslovanskih narodnosti na Švedskem, 13 okrajnih organizacij in 5 nacionalnih oz. strokovnih skupnosti. Vse našete organizacije so združevale 20 tisoč članov (Hribar 1984, 31).

Čez dobro leto (23.3.1991) so iz Jugoslovanske zveze izstopili tudi Slovenci in ustanovili Zvezo slovenskih društev na Švedskem.³⁵ Vendar pa finančni spori niso bili edini razlog za izstop, bili pa so med najpomembnejšimi.

Slovenska društva na Švedskem so se, kot smo že dejali, medsebojno povezovala v Koordinacijski odbor. Ker so Slovenci zelo razpršeni, razdalje med posameznimi društvi velike, je ta način predstavljal najboljšo možnost za vzdrževanje stikov in pomoč med posameznimi društvi. Delovanje vseh društev je bilo vezano na kulturno življenje. Poleg vsakoletnih društvenih prireditvah po posameznih društvih ali ob povezavi dveh bližnjih, so imeli Slovenci oz. vsa slovenska društva na Švedskem vsako leto Slovenske kulturne festivale. Prvo srečanje vseh slovenskih društev je bilo 1975 v Jönköpingu (Kragelj 1975, 221), naslednje leto je bil 2. kulturni festival v Stockholmu, sledil je v Olofströmu (Starc 1977, 280). Vsako leto je organizacijo kulturnega festivala prevzelo drugo društvo, na prireditvi pa so s svojimi programi sodelovala vsa. V času festivala je bil običajno tudi sestanek Koordinacijskega odbora. Na sestanku, ki je bil v času 7. slovenskega kulturnega festivala v Halmstadu (1981) so sprejeli sklep, da bodo v bodoče srečanja organizirana na dve leti (Škoberne 1981, 277; Hriberšek 1981, 19). V Začetku devetdesetih je bil sprejet sklep, da se Slovenski kulturni festival preimenuje v Slovenska srečanja (Pišler 1989, 38; Öfors 1992, 4).

Vsa leta so Slovenci aktivno sodelovali tudi na kulturnih srečanjih Jugoslovanske zveze. Iz leta v leto se je povečevalo nezadovoljstvo ljudi z odnosom večine udeležencev do kulturnih točk, ki so jih pripravljali Slovenci, tako da so se na koncu odločili, da na teh prireditvah ne bodo več sodelovali.

"Malce samokritičnosti bi svetovali tej naši, za bratstvo in enotnost skrbeči JZ. Svetovali bi ji, naj malce prevzgoji svoje 'živahno' občinstvo, ki je na jugoslovanskih prireditvah izžvižgalo naše slovenske točke, nejevoljno cepetalo ob slovenski besedi ali pa jo v najboljšem primeru ignoriralo."
(Redakcija NG 1988, 9).

Omenjeni odnos, ki se je zrcalil tudi v odnosu Jugoslovanske zveze do slovenskega jezika v vsakdanjem življenju, na radiu, televiziji in Jugoslovanskem listu je dodatno razburil Slovence.

³⁵ Že leta 1983 je urednik Našega glasa na bralce naslovil protestno pismo, v katerem pravi: "Vsa slovenska društva, razen enega, imajo težave s pokrajinskimi organizacijam JZ, ki se obnašajo kot nekakšna oblast, grozijo z ovajanjem, hočejo prepovedati romanje Slovencev v Vadsteno, izsiljujejo neupravičeno članarino, jih diskriminirajo pri nastopih... Poudarjanje popolne enostnosti na račun Slovencev, podcenjevanje slovenskega jezika in kulture, samopašno prisvajanje sredstev za naš tukajšnji kulturni razvoj... Od skupnega proračuna Jugoslovanske zveze, ki je v preteklem letu znašal 1 538 000 kron, smo Slovenci dobili 21.300 kron. Vso administrativno in organizacijsko delo smo opravili sami brez plačila, medtem ko se je nepotrebna birokracija JZ mastila z ostalim denarjem. Ta denar je tudi naš, daje ga švedska država, JZ pa z njim samo 'razpolaga'..." (Kramaršič 1983, 3). V nadaljevanju je predlagal, da morajo Slovenci nujno izstopiti iz JZ in ustanoviti samostojno Zvezo slovenskih društev na Švedskem. Do prvih korakov v tej smeri je prišlo šele marca 1988. Takrat je bil eden od glavnih sklepov sestanka Koordinacijskega odbora zahteva, da Jugoslovanska zveza Koordinacijskemu odboru dodeli proporcionalno primeren del sredstev za različne projekte in administracijo (Öfors 1988, 6).

Slovenski jezik je bil neprestano v ospredju društvenega delovanja, še pomembnejši in dragocenejši pa je bil za Koordinacijski odbor slovenskih društev v povezavi z učitelji slovenskega jezika in uredništvu Našega glasa ter radijskih in televizijskih oddaj. V sedemdesetih letih, ko se je začelo zbužati društveno življenje, so se tudi pričele priprave za pouk slovenskega jezika. Prve ure slovenščine so bile v društvenih prostorih, pozneje pa se je pouk materinščine preselil na švedske šole.⁴⁶

Tako sem preko slovenskega društva kmalu dobila možnost, da ob sobotah poučujem slovenščino v Stockholmu. Prišla sem v stik s slovenskim društvom, to je bilo 1974 leta. Ustanovili smo sobotno malo šolo v slovenskem društvu in začela sem z delom tudi tam. Počasi sem prišla do redne zaposlitve učiteljice maternega jezika - takrat so bili to začetki pouka maternega jezika na Švedskem. Z delom sem začela v Uppsali najprej kot učiteljica srbohrvaščine in nato slovenščine, čez nekaj let pa še kot učiteljica slovenskega jezika v Stockholmu. Redna učiteljica. To pomeni, da so vas financirale tudi švedske inštitucije? Samo švedske inštitucije. Naše inštitucije tega niso smele financirati. Švedi so bili zelo striktni kar se tega tiče in niso dovolili uvoza slovenskih učiteljev. Imeli so kontrolo nad kadrovanjem učiteljev in nad tem, kdo sme dobiti pouk slovenskega jezika. Tako da ... To potem ni bilo več v društvih, ampak se je preselilo na švedske šole. To kar je bilo prej v društvih, je bilo vse na pousem prostovoljni bazi. Kar pa je bilo pozneje po šolah, pa je bilo drugače. Dokler se učenec ni prijavil k predmetu je lahko izbiral, kakor hitro pa se je k predmetu prijavil, je ta postal obvezni predmet in ga je bilo obvezno obiskovati. Se spomnite kdaj, katerega leta je prišlo do prenosa poučevanja maternega jezika iz društev na švedske šole? Približno - kar se slovenskega jezika tiče - leta 1977.

Rada Pišler (Lukšič-Hacin 1998, 52)

Koncem sedemdesetih let je poučevanje maternega jezika prišlo v švedske šole. Sama izvedba pouka, kraj in čas, sta se z različnimi zakoni spreminjala, ves čas pa so materni jezik poučevali učitelji, ki so jih izbrale švedske inštitucije in so bili za svoje delo od švedske države tudi plačani (Pišler 1981, 7). Za poučevanje so morali pridobiti kompetenco (behörighet).⁴⁷ Leta 1983 je imelo kompetenco sedem učiteljev slovenskega jezika, ostali pa so poučevali brez nje, torej je imela kompetenco le tretjina učiteljev slovenskega jezika na Švedskem (Pišler 1983, 22).

⁴⁶ "Večnarodnega sestava jugoslovanskih priseljencev švedske oblasti, razen v poučevanju materinega jezika, niso nikoli doslej kdovekak upoštevale. Zelo malo pa je v tem vprašanju storila tudi Jugoslovanska zveza..." (Kramaršič 1982, 10).

⁴⁷ Pogoji za pridobitev kompetence učitelja maternega jezika so bili: "a) kandidat mora imeti ustrezno pedagoško izobrazbo iz domovine, npr. učiteljske, pedagoško gimnazijo, višjo pedagoško šolo ali univerzo ter najmanj šest terminov prakse v švedski šoli, najmanj 15 učnih ur tedenske obveze; b) na Švedskem dokončana Višja šola za učitelje, smer materni jezik.". Nekateri so si "to kompetenco pridobili na podlagi potrdil in spričeval dvoimljive vrednosti in zelo slabega znanja slovenskega jezika in poznavanja zgodovine in zemljepisa SFRJ in njenih republik." (Pišler 1983, 22).

Učitelji slovenskega jezika so novembra 1977 ustanovili Društvo slovenskih učiteljev in vzgojiteljev (Barišič 1979, 6). V šolskem letu 1981/82 je imelo društvo 21 članov. Slovenski pouk pa je v šolskem letu 1982/83 obiskovalo 250 učencev. Pouk slovenskega jezika je bil organiziran v vseh treh večjih regijah: Stockholm, Göteborg, Malmö ter še nekaterih krajih kot so: Landskrona, Olofström, Helsingborg, Ängelholm, Alvesta, Växjö, Nybro in Norrköping. Do 1981. je imel učitelj predpisano 29 urno tedensko obveznost, od tega tri ure za socialno delo z otroki in starši. Po tem letu pa je moral opraviti 29 ur čistega pouka (Pišler 1983, 22-23).

To je bilo za učitelje slovenskega pouka zelo naporno, saj so Slovenci razpršeni po širokem območju, tudi po več deset kilometrov okoli centra. Učitelj je samo za to, da je obiskal vse učence, porabil veliko časa. "Učitelj ima torej precej dela, da obiše vse učence, ki spadajo pod njegovo področje. Ker slovenske družine nimajo te navade kot nekatere druge priseljske družine, da bi se izolirale v geto, ima tako učitelj ponavadi na vsaki šoli po enega učenca, le izjemoma po dva ali več. Učna obveznost je 29 ur na teden, kot jo ima normalno večina učiteljev v švedski šoli, vendar ti opravljajo svoje delo na eni šoli, medtem ko ima en učitelj slovenskega jezika nemalokrat tudi do 12 ali celo 14 šol na svojem programu." (Pišler 1981, 7)

Število učencev pri slovenskem pouku je z leti upadlo. Tako ga je leta 1989 obiskovalo le še približno sto učencev, poučevalo pa je še sedem slovenskih učiteljic (Pišler 1989, 38). Leta 1990 je na sestanku Koordinacijskega odbora prišlo do ukinitve Društva slovenskih učiteljev, ker je imelo le še šest članov in se tudi že nekaj let ni sestalo (Koordinacijski odbor 1990, 53).

Že konec osemdesetih let, ko je začelo primanjkovati sredstev, je prišlo do zahtev države po racionalni porabi sredstev in do 'racionalizacije' pouka maternege jezika. Pritiski so se v devetdesetih še povečali in prišlo je do nekaterih sprememb. Leta 1991 je prišlo do predloga, da bi pouk materinščine potekal le ob sobotah in to v skupini najmanj petih učencev (Barešič 1991, 3), sicer občina ni dolžna organizirati pouka materinščine (Barešič 1991, 8). Prvi del predloga je sicer propadel, drugi del, o številu učencev, pa se je kmalu uveljavil. Leta 1995 je prišlo do novega predloga, zahtevano število učencev naj bi se dvignilo s pet na sedem. Na Švedskem je veliko številčno močnejših priseljskih skupin kot je slovenska (več jih je, bolj se drobijo finančna sredstva). Za slovenski pouk, ki je zadnja leta zelo slabo obiskan, v takih razmerah vsak pritisk ali sprememba predstavlja nevarnost za njegovo ukinitiv.

Obiskuješ tudi ure slovenskega jezika. Kdaj si začela z učenjem? Takoj, ko sem začela hoditi v švedsko šolo. Takrat sem imela eno uro na teden. Kako je izgledala ura slovenskega jezika? Od začetka, ko sem hodila, kakšnih šest let, smo imeli slovenski jezik v društvu. Bilo nas je petnajst. Mihaela in Rada sta bili pa učiteljici. To je bilo po društvih. Pozneje sta začeli hoditi po šolah. Najprej ste imeli slovenski jezik v društvenih prostorih in obiskovali ste ga otroci iz različnih švedskih šol v okolici Stockholma? Ja, tako je. In kaj je bilo po šestih letih? Potem so s tem v društvih povsem nehali in sta

učiteljci hodili po različnih šolah. Ali veš, zakaj je prišlo do spremembe? Zaradi tega, ker je Švedska začela 'šparati' denar. To je bilo zanje ceneje. Ravno letos imamo velike probleme s financiranjem slovenščine. Švedi hočejo naše ure ukiniti, še vedno pa je srbohrvaščina, Grki imajo grščino. Slovenščino imamo eno uro na teden, drugače pa imamo isti urnik kot ostali učenci. Pouk slovenskega jezika se je iz društva preselil in zdaj to poteka po različnih šolah? Prej sva se pogovarjali, da mora biti za program jezika zadovoljen en pogoj in to je, da mora biti določeno število prijavljenih učencev, da se predmet dovoli? Zdaj, zadnje dve ali tri leta velja, da mora biti vsaj pet učencev v eni skupini. In v gimnaziji, kamor hodim, nas je pet in drugje, kjer pouk poteka, jih je tudi toliko. Če jih je premalo, potem slovenščine ne smejo imeti. Od letos dalje naj bi veljal nov pogoj, to je sedem otrok v skupini. Kaj pa, če hodiš v šolo, kjer je prijavljenih premalo otrok? To pomeni, da ne moreš obiskovati ur slovenskega jezika? Ja, razen če hodiš na drugo stran mest. Ali lahko hodiš na drugo šolo? Ja. Kako imate organiziran pouk slovenskega jezika? To, da obiskuješ slovenski jezik pomeni, da imaš eno uro več kot ostali učenci, tvoji sošolci. Ali se lahko odrečeš nekemu predmetu? To sama izbiram, kakor hočem. Lahko si izberem namesto nemščine ali pa dodatno. Jaz imam dodatno. To velja za vse priseljence, Srbe, Hrvate, Turke...? Ja, za vse, če hočejo. Navadno si učenci izberejo uro jezika namesto nemščine ali francoščine, lahko pa tudi dodatno.

Renata Štefanič (Lukšič-Hacin 1998, 63-64)

Poleg podpore za učenje maternega jezika, na Švedskem tudi podpirajo in financirajo priseljsko časopisje ter radijske in televizijske oddaje. Tako je ob ustanovitvi slovenskega društva v Stockholmu pričelo izhajati tudi glasilo Naš glas. Leta 1975 je bil na ustanovnem sestanku Koordinacijskega odbora Naš glas razglašen za glasilo vseh slovenskih društev na Švedskem. Opredeljen je bil kot kulturni časopis. Kot tak je dobival finančno pomoč od Državnega zavoda za kulturo in je redno izhajal. Sredi osemdesetih let pa je prišlo v uredništvu do močnih razhajanj (predvsem v odnosu do Jugoslovanske zveze) in nastal je nov časopis Svobodna misel, ki ga je urejal dolgoletni urednik Našega glasa. Žal je izšlo le nekaj števil. Poleg Našega glasa so imeli člani uredništva dostop tudi do Jugoslovanske lista, kjer so kar nekaj let sodelovali pri slovenski strani. Zaradi že omenjenih dogodkov in zaostrovanj v odnosih med slovenskimi društvi in Jugoslovansko zvezo, pa je interes za sodelovanje koncem osemdesetih upadel na obeh straneh.

Konec sedemdesetih let (1977-78) je začela dobivati svojo obliko tudi televizijska oddaja Invandrardags, ki se je pozneje preimenovala v Horizont, namenjena pa je bila jugoslovanskim priseljenecem.³⁸ Del teh oddaj je bil v začetku namenjen

³⁸ Na Švedskem je približno ena osmina prebivalcev priseljenih. Švedska televizija je priseljski tematiki v letu 1982 posvetila 5,1 ure na teden. Oddaje so bile v štirih jezikih priseljenecv. Jugoslovani so dobili 0,7 ure. Delež oddaj v slovenskem jeziku je bil vezan na razporejanje časa med različnimi jugoslovanskimi jeziki. Vendar, ugotavlja avtor: "Demokratske razdelitve jugoslovanskega televizijskega programa ne moremo pričakovati od vodstva švedske televizije." (Golčman 1983, 5).

tudi Slovincem. Od časa do časa je bila tako na TV predstavljena slovenska kultura ali pa reportaža o aktivnosti slovenskih priseljencev. Vendar pa se že tudi tu po letu 1983 slovenska tematika vse bolj umika, da je je vse manj (Golčman 1983, 4-5). Čez nekaj let pa so slovenske teme povsem izginile s televizijskih ekranov.

Leta 1980 so se začele tudi slovenske radijske oddaje.³⁹ Slovensko uredništvo je bilo sestavni del jugoslovanske redakcije in je imelo eno delovno mesto s polovičnim delovnim časom (Carlen 1991, 45). Čas (dan in ura) in dolžina slovenske oddaje sta se z leti spreminjala, bila pa sta, kot pri televizijskem programu, vezana na odnose znotraj jugoslovanske redakcije in šele preko nje s švedsko radijsko politiko. Jugoslovanski priseljenci so imeli vsak dan polurno oddajo na 'Riksradio' pa tudi na posameznih regionalnih postajah, kjer je bilo slovenske vložke le redko slišati (Hribar 1988, 13). Slovenske oddaje (Slovenski magazin) so bile dolgo časa ob torkih popoldne (15 minut), s ponovitvijo preko tedna. Na vsake štirinajst dni pa so bile na sporedu tudi petnajst minutne otroške oddaje (Slovenske radijske oddaje 1988, 13). Do leta 1991. je prišlo do velikih sprememb oz. krčenja slovenske oddaje in tudi do spremembe termina oddajanja. Po novem je bila oddaja le enkrat tedensko dvajset minut ob sobotnih popoldnevih (Carlen 1991, 45). Ta termin je zelo neugoden, saj so sobote na Švedskem 'družinski dan'.

Osebnostno poslušam zelo malo slovenskih oddaj, zato ker čas, namenjen za slovenske oddaje ni primeren tempu švedskega življenja. To je ob sobotah, ko je družinsko življenje na Švedskem najintenzivnejše in nihče ne postavlja v ospredje tega, če niso vsi družinski člani Slovenci. Tako da slovenski radio poslušam zelo malo. Pri tem naj še povem, da je potrebno zelo paziti na uro, saj slovenska oddaja traja četrte ure. Berem pa vse kar dobim v slovenščini. Vse časopise. Naročena sem na Delo, na priseljenjske časopise, knjige...

Alja Öfors (Lukšič-Hacin 1998, 42)

Do velikih sprememb v švedski medijski politiki je prišlo tudi na televiziji. Z leti se je televizijska oddaja za priseljence Horizont preimenovala v Mosaik. "Zanj so odgovorni zmanjšali oddajni čas na le eno uro in ga prikrojili za priseljence iz vseh kontinentov. Mosaik, ki je sezonskega obeležja, danes le redko krije pričakovanja in želje ene sedmine švedskega prebivalstva." (Moramo biti glasnejši 1995, 8).

Iz predstavljenih podatkov vidimo, da so se konec osemdesetih let zaostriili odnosi znotraj Jugoslovanske zveze, katere del so bila vsa slovenska društva na Švedskem. Prav tako pa se je začelo zaostrovanje odnosov uradne politike do priseljencev. Zaradi vse večjega števila priseljencev oziroma priseljenjskih organizacij, so se odobrena sredstva vse bolj drobila, hkrati pa je prihajalo do zmanjševanja same izhodiščne subvencije, ki jo je Švedska namenjala področju prise-

³⁹ Na Švedskem delovanje radia določa Radijski zakon. Za izvajanje njegovih postavk skrbi Radijski svet. Glavni princip je prav gotovo svoboda govora in obveščanja. Naslednja pomembnejša določila pa so 1. da mora biti vsebina programa nepristranska, stvarna in verodostojna, 2. da mora radio zadostiti interesom raznih skupin v družbi (torej tudi priseljenjem), koliko in v kakšni obliki pa je odvisno od poslovne politike radijskega vodstva in finančnih zmogljivosti (Kramaršič 1983, 6-7).

ljencev. Dodatno so položaj Slovencev na Švedskem otežili še dogodki v Jugoslaviji in osamosvajanje Slovenije. Že pred tem je Koordinacijski odbor slovenskih društev izstopil iz Jugoslovanske zveze in isti dan je bila ustanovljena Zveza slovenskih društev na Švedskem, ki pa nekaj let ni bila formalno priznana. V tem času so za posamezne dotacije lahko kandidirala le posamezna društva na nivoju občine (vendar so tudi občine krčile subvencije za priseljsko dejavnost), medtem ko je bil nivo državnega financiranja (SIV) nekaj časa nedosegljiv. Zveza je morala opraviti formalne postopke priznanja, zadovoljiti vse predpisane kriterije in tako je šele jeseni 1995 (prav v času mojega bivanja na Švedskem) dobila odobreno prvo finančno dotacijo od SIV. Istočasno pa so se začeli problemi financiranja glasila Naš glas. Na Državnem zavodu za kulturo so se odločili, da Naš glas ni kulturni časopis. Predstavlja se kot časopis vseh slovenskih društev na Švedskem in naj se kot društveni časopis tudi financira. Zaplet okoli financiranja je začasno rešila Zveza s tem, ko je zagotovila sredstva, da je Naš glas sploh še naprej izhajal. Istočasno pa so si prizadevali pridobiti nazaj status kulturnega časopisa.

Na koncu naj še izpostavimo, da je bil čas, ko se je Slovenija osamosvajala, sploh pa potem, ko jo je Švedska priznala kot samostojno državo, za priseljence negotov. Na nek način so bili prepuščeni čakanju, da se ratificirajo 'stare' jugoslovanske pogodbe ali sklenejo nove. Ni jih bilo malo, ki so se v tem negotovem času odločili za zamenjavo državljanstva.

Sklepne misli

Uvodni pregled izseljevanja ljudi iz t.i. slovenskega etničnega prostora, katerega 'meje' je težko določiti iz različnih razlogov - zgodovinskih, političnih, etnične smoidentifikacije posameznikov ... - kaže, kam vse so se ljudje podali 's trebuhom za kruhom'. Prekomorsko izseljevanje v prejšnjem stoletju in v prvi polovici 20. stoletja so postopno (predvsem pa po drugi svetovni vojni) zamenjale selitve v države zahodne Evrope. Te selitve imajo marsikaj skupnega s predhodnimi selitvami preko oceana, veliko pa je tudi pomembnih razlik, če omenimo le npr. geografsko oddaljenost, čeprav je pri posameznikovem doživljanju oddaljenosti zelo pomembna percepcija časa, ki pomembno določa, kako posamezniki doživljajo pojma blizu in daleč. Psihološki učinek percepcije prostora in časa pomembno vpliva na posameznika - izseljenca, na način življenja v novem okolju, njegov odnos do izvornega okolja in na pogostost obiskov 'doma'. Med izseljenci velja, da je njegova bližina pomembna razlika med tistimi, ki so se izselili v države zahodne Evrope in tistimi, ki so odšli na druge celine, saj so prvi 'skoraj doma'. Izjema pri tem je prav gotovo Švedska, saj ljudje, ki so se izselili tja poudarjajo, da imajo drugi po Evropi v tem pogledu prednost. Sami oddaljenost doživljajo kot veliko oviro in jo pogosto izpostavljajo ter se vmeščajo nekje med selitvami po Evropi in drugimi selitvami po svetu.

Geografska oddaljenost pa ni edina razlika med migracijsko situacijo na Švedskem in po drugih državah zahodne Evrope, kot smo lahko videli. Primerjava opisane švedske priseljske politike s položajem priseljencev, ki so ga imeli v

drugih državah Zahodne Evrope lahko delno pokaže, zakaj se je zanjo uveljavil termin multikulturalizem. Sam termin je lahko zelo sporen. S prvo težavo se srečamo že, ko ga hočemo točneje opredeliti. Analiza nam pokaže vso zapletenost te problematike, sploh ko jo gledamo v širših, svetovnih razsežnostih. Vendar pa lahko rečemo, da švedska priseljska politika sodi med 'mehke'.... Slovenci, s katerimi sem imela stike, prav gotovo kritično gledajo na razmere, v katerih živijo, a zavedati se moramo, da izhajajo iz samo po sebi umevnih obstoječih odnosov vsakdanjega življenja in gradijo iz trenutnih razmer v katerih živijo, ne pa iz razmer zaostrene asimilacijske politike in netolerance. Številni so ugovori, da je švedska politika prikrito asimilatorna, da se pod njenimi vplivi utaplajo kulture prišlekov v večinski kulturi. Antropološke raziskave akulturacijskih procesov so pokazale, da vsak kulturni stik nujno vodi do spreminjanja obeh kultur, sploh še, če stik teče preko generacij - vprašanje je le, v kakšnih odnosih med manjšinsko in večinsko (dominantno?) kulturo je do sprememb prišlo. Dejstvo pa je, da so akulturacijski procesi neizogibni. To, da potekajo, ni dokaz nasilja kulture nad kulturo - morda lahko celo rečemo, da je izolacija neke kulture (getoizacija) prej dokaz za takšen odnos. Prav tako pa v intervjujih številni Slovenci poudarjajo, da so priseljske kulture v vseh teh letih temeljito vplivale na švedski način življenja in spremenile prenekatero švedsko prvine.

LITERATURA

- Arhiv Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, fond Luksemburg, Švica, Nizozemska (v tekstu fond Luksemburg), Ljubljana.
- Arhiv Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, fond Splošno o izseljenstvu (v tekstu fond Splošno), Ljubljana.
- Arhiv Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, fond Švedska, Ljubljana.
- Barišič, M. 1979. S sestanka Društva slovenskih učiteljev in vzgojiteljev na Švedskem. V: Naš glas, št. 33, Stockholm.
- Barišič, M. 1991a. Ne dovolimo, da nas opeharijo. V: Naš glas, št. 106-107, Stockholm.
- Barišič, M. 1991b. Pouk materinščine. V: Naš glas, št. 108, Stockholm.
- Carlen, J. 1991. Poslušajte nas ob sobotah ob 17. uri in 50 minut! V: Naš glas, št. 110, Stockholm.
- Čebulj-Sajko, B. 1992. Med srečo in svobodo. Samozaložba, Ljubljana.
- Drenovec, F. 1983. Slovenci na Nizozemskem in slovensko društvo Zvon. V: Slovenski koledar '84, SIM, Ljubljana.
- Drnovšek, M. 1992. Ameriška zgodba Franka Česna. V: Slovenski koledar '93, SIM, Ljubljana.
- Drnovšek, M. 1993. Izseljevanje iz širše ljubljanske okolice 1890-1914. Doktorsko delo, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Golčman, A. 1983. Televizija - za koga? V: Naš glas, št. 59, Stockholm.
- Gordon, M. 1964. Assimilation in American Life. Oxford Univ. Press, New York.
- Heršak, E. 1985. Posljeratna migracijska perspektiva Evrope. V: Migracijske teme, št. 1, Zagreb.
- Hribar, L. 1984a. Dotacije priseljeničkim organizacijam. V: Naš glas, št. 62, Stockholm.
- Hribar, L. 1984b. Vtisi iz IX. Skupščine Jugoslovanske zveze. V: Naš glas, št. 66, Stockholm.
- Hribar, L. 1988. Slovenske oddaje v švedskih medijih in netolerantnost posameznih novinarjev. V: Naš glas, št. 88, Stockholm.

- Hribar, L. 1993. Konvencija o socialni varnosti in zdravstveno zavarovanje v domovini. V: Naš glas, št. 118, Stockholm.
- Hriberšek, M. 1981. Pred 7. slovenskim festivalom na Švedskem. V: Naš glas, št. 44, Stockholm.
- Jakše, T. 1979. Sestanek Koordinacijskega odbora slovenskih društev na Švedskem. V: Naš glas, št. 33, Stockholm.
- Jenšterle, M. 1992. Z argentinskimi Slovenci. Karantanija, Ljubljana.
- Jermol, M. 1971. Pisma delavcev na Švedskem. V: Slovenski izseljenski koledar '72, SIM, Ljubljana.
- Južnič, S. 1993. Identiteta. Knjižna zbirka TiP, Ljubljana.
- Klinar, P. 1976. Mednarodne migracije. Obzorja, Maribor.
- Klinar, P. 1985. Spremembe mednarodnih evropskih migracij. RI FSPN, Ljubljana.
- Klinar, P. 1986. Etnične avtohtone in imigrantske manjšine. RI FSPN, Ljubljana.
- Kolar-Dimitrijević, M. 1980. Rudarske naselbine v Westfaliji. V: Slovenski koledar '81, SIM, Ljubljana.
- Koordinacija. 1984. Naš glas, št. 61, Stockholm.
- Koordinacijski odbor. 1990. Naš glas, št. 100, Stockholm.
- Kragelj, J. 1975. Uspele proslave v Landskroni.. V: Slovenski izseljenski koledar '76, SIM, Ljubljana.
- Kragelj, J. 1976. O delu društva "Slovenija" v Landskroni.. V: Slovenski izseljenski koledar '77, SIM, Ljubljana.
- Kramaršič, M. 1982. Jezika ne morem odložiti kot suktnjo. V: Naš glas, št. 49, Stockholm.
- Kramaršič, M. 1983a. Kako sedaj? V: Naš glas, št. 56, Stockholm.
- Kramaršič, M. 1983b. Ohranimo naš ponos! V: Naš glas, št. 59, Stockholm.
- Kramaršič, M. 1983c. Ne samo z ušesom, temveč tudi s srcem. V: Naš glas, št. 59, Stockholm.
- Kukavica, A. 1985. 70 let slovenske naselbine v Moselle in Meurthe et Moselle. V: Slovenski koledar '86, SIM, Ljubljana.
- Leskovec, R. 1990. Le delne izboljšave v socialni konvenciji. V: Naš glas, št. 105, Stockholm.
- Lukšič-Hacin, M. 1995. Ko tujina postane dom. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Lukšič-Hacin, M. 1998. Multikulturalizem v migracijskih situacijah; Primer: švedski multikulturalizem in slovenski izseljenci. Priloga k doktorski disertaciji. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Makuc, D. 1984. Morda, morda pa niso povsem izginili. V: Slovenski koledar '85, SIM, Ljubljana.
- Mesić, M. 1987. Vanjske migracije i socialna struktura. V: Migracijske teme, št. 1, Zagreb.
- Mesić, M. 1988. Evropska migracijska situacija in perspektiva. V: Migracijske teme, št. 4, Zagreb.
- Mesić, M., Heršak, E. 1989. Evropa, integracija i (jugoslovenska) migracija. V: Migracijske teme, št. 1, Zagreb.
- Mesić, M. 1993. Strategije razvitih družb. V: Teorija in praksa, FDV, št. 7-8, Ljubljana.
- Milardović, A. 1987. Neokonzervativizam, nove desnice, desni radikalizam i stranci u zapadnoj Evropi. V: Migracijske teme, št. 3-4, Zagreb.
- Moramo biti glasnejši. 1995. Naš glas, št. 133, Stockholm.
- Pišler, R. 1981. Ob robu. V: Naš glas, št. 48, Stockholm.
- Pišler, R. 1983. Poročilo Društva slovenskih učiteljev. V: Naš glas, št. 57-58, Stockholm.
- Pišler, R. 1989. Koordinacijski odbor slovenskih društev na Švedskem. V: Naš glas, št. 98, Stockholm.
- Pišler, R. 1993. EES, EG in priseljenci na Švedskem. V: Naš glas, št. 119-120, Stockholm.
- Pišler, R. 1996. Med vami je lepo. V: Naš glas, št. 135, Stockholm.
- Prešeren, J. 1990. Po poteh Slovencev v svetu; Ali res živi na tujem tretjina slovenskega naroda? V: Slovenski izseljenski koledar '91, SIM, Ljubljana.

- Prešeren, J. 1990. Po poteh slovencev; Ali res živi na tujem tretjina slovenskega naroda?. V: Slovenski koledar '85, SIM, Ljubljana.
- Redakcija NG. 1988. Ko je beseda 'bratstvo' le prazna fraza... V: Naš glas, št. 91, Stockholm.
- Slovenske radijske oddaje. 1988. Naš glas, št. 90.
- Starč, M. 1977. Slovensko kulturno društvo Slovenija v Olofströmu. V: Slovenski izseljenski koledar '78, SIM, Ljubljana.
- Starč, F. 1970. Slovenci na tujem. V: Slovenski izseljenski koledar '71, SIM, Ljubljana.
- Starč, F. 1971. Zaposlovanje v tujini. V: Slovenski izseljenski koledar '72, SIM, Ljubljana.
- Starč, F. 1973. Zaposlovanje v tujini. V: Slovenski izseljenski koledar '74, SIM, Ljubljana.
- Starč, F. 1976. Vračanje iz tujine. V: Slovenski izseljenski koledar '77, SIM, Ljubljana.
- Starč, F. 1977. Organiziranje zunanje migracije slovencev. RI FSPN, Ljubljana.
- Sulič, N. 1983. Fred Bahovec, Ljubljčan z Aljasko. V: Slovenski koledar '84, SIM, Ljubljana.
- Susel, R.M. 1991. Poslanstvo in vloga časopisa Ameriška domovina v zgodovini ameriških Slovencev, 1919-1991. V: Slovenski koledar '92, SIM, Ljubljana.
- Svetek, L. 1968. Aktivnost Jugoslavije na področju mednarodnih sporazumov o socialni varnosti. V: Slovenski koledar '69, SIM, Ljubljana.
- Svetek, L. 1971. Socialna varnost jugoslovanskih delavcev v tujini. V: Slovenski koledar '72, SIM, Ljubljana.
- Svetek, L. 1974. Podaljšano zavarovanje in dokup let dela v tujini. V: Slovenski koledar '75, SIM, Ljubljana.
- Svetek, L. 1977. Delovna doba v tujini in sporazumi o socialni varnosti. V: Slovenski koledar '78, SIM, Ljubljana.
- Svetovna zgodovina. 1976. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Šenk, M. 1973. Slovenci na Švedskem. V: Slovenski izseljenski koledar '74, SIM, Ljubljana.
- Šetinc, F. 1968. Jugoslovani na delu v tujini. V: Slovenski koledar '69, SIM, Ljubljana.
- Škoberne, B. 1981. 7.slovenski kulturni festival na Švedskem. V: Slovenski koledar '82, SIM, Ljubljana.
- Švent, R. 1991. Slovenski tisk v zdomstvu po letu 1945. V: Slovenski koledar '92, SIM, Ljubljana.
- Tertinek, L. 1973. Švedska in priseljenci. V: Slovenski izseljenski koledar '74, SIM, Ljubljana.
- Volitve so pred nami. 1979. Naš glas, št. 33, Stockholm.
- Župan, A. 1974. Zaposlovanje in vračanje iz tujine. V: Slovenski koledar '75, SIM, Ljubljana.
- Öfors, A. 1988. Seminar ter občni zbor Koordinacije. V: Naš glas, št. 88-89, Stockholm.
- Öfors, A. 1989. Ob robu. V: Naš glas, št. 98, Stockholm.
- Öfors, A. 1992. Slovensko srečanje. V: Naš glas, št. 116, Stockholm.